

אבי שגיא וידידיה שטרן

שיעור בשיח

העימות שקרמניצר כלא אותנו בתוכו הוא סימפטום מעיק של השיח האזרחי המאפיין את מלחמת התרבות הישראלית. במלחמת תרבות יש פוטנציאל להעשרת השיח וליצירת יש-ראליות מורכבת, מרובדת, מע-ניינת. אי ההסכמה איננה חייבת להתנהל מתוך תפישה של מש-חק סכום אפס, של שיח שיפוטי בין עמדות היררכיות, תוך יצי-רת מחנות אוטומטיים של "לנו" ו"לצרינו". מי שגורר את השיח לדיכוטומיות כאלה מחליש לא רק את הזולת אלא גם את עצ-מו, שהרי התיוג של הזולת כב-לתי לגיטימי, סותם את אוזניו של המתייג מלהאזין לאפשרות האחרת. זאת ועוד: משפינוזה למדנו כי הפעלת כוח על הזולת, גם אם הוא רטורי, מייצרת את התנועה הנגדית.

העדר ההקשבה לזולת חוטא בשני מישורים: במישור האת-האוטם אוזניו משמוע פוגע בכבוד האחר וגם שולל מעצמו את הצ-ניעות ההכרחית לחיים ראויים. במישור ההכרחי, העדר ההקש-בה גובה מחיר כבד ממני שלפחות איננו סובלן; הכרתו, הבנתו ושי-פוטו את המציאות נפגמות.

האם טענותינו מובילות לרל-טיביום? לא ולא. יש להבחין בין עמדה רלטיביסטית, המערערת על עצם האבחנה בין טוב לרע, לבין הקריאה לשיח פתוח, סובלני או פלורליסטי, שתכליתו לברר את הטוב מהרע. השיחה הקשובה לזו-לת היא מכשיר חינוכי המאפשר לבעלי דעות חולקות להפנים את המסקנות הנובעות מהשיח, בין אם אלו מסמנות את הטוב ובין אם הן מובילות לחיים משות-פים מתוך מחלוקת מתמשכת. תובנה בסיסית זו חומקת מחלק מהמנהיגים של המחנה הליברלי בישראל. דומה כי "טוטליטריות ליברלי" נהפך ליסוד מנחה של השיח הליברלי המקומי. ויוכוחים רעיוניים מידרדרים תדיר לחילו-פי אש היסטריים המתנהלים על סף תהום. מדוע?

ישראל מצויה בעידן של תמו-רה מחברה הגמונית לחברה רב-תרבותית, והשינוי, שנוגע לר-כיבים האינטימיים של הזהות הישראלית הקולקטיבית, מעו-רר חרדה. לא נכחה, גם אנו חלק מההגמוניה החרדה; גם אנו רוצים לשמור את האצבע בסכר שנפרץ, שלא יתמוטט. אבל הגוף הליבר-לי, שמחובר אל האצבע הסוכרת, חייב להפנים את עקרונות היסוד שהוא מחויב להם, ובכללם מתן כבוד וערך לזולת המערער על עו-למך. ללא סובלנות או פלורלי-זם יתברר שהאצבע איננה חוס-מת את הפרצה שבסכר אלא מר-חיבה אותה.

עלינו לנהל את המחלו-קת הישראלית מתוך שיח אור-חי קשוב, לא מתלהם ולא פוסל את הזולת. שיח זה חשוב לא רק משום שהוא מעשיר את הב-נת המציאות, אלא בעיקר מפני שהוא מספק את ההגנה הטובה ביותר על הדמוקרטיה וערכיה.

פרופ' שגיא הוא עמית מחקר במכון שלום הרטמן; פרופ' שטרן הוא סגן נשיא המכון לדמוקרטיה

ש וק הרעיונות ביש-ראל הוא שדה קרב שבו מתחפרים מחנות אידיאולוגיים שונים במתחמים נפרדים, כשכל מחנה מבוצר בשיח נאמנות אופייני. המ-כנה המשותף למחנות הללו הוא השלילה המוחלטת של הזולת – טענותיו, כוונותיו ועצם הלגיטי-מיות שלו. זהו שוק של "מוכרים בלבד", בלי קונים, המדרדר אות-נו במרוץ מטורף לתחית.

כדי להקל על שלילת האחר פורחת תעשיית תיוגים אוטומ-טיים של בני אדם, שמוחקת את הווייתם כדי לשבצם למחנה דמו-ני מומצא: הימין לא דמוקרטי, השמאל לא יהודי, הדתיים משי-חיים, החרדים פרויטים, החילו-נים הדוניסטים.

כל מחנה מתנהג כמו המלך הפילוסוף האפלטוני, שיודע את האמת ומתיימר להכתיב לחב-רה כולה את הטוב והראוי. מחוץ למתחם האמת משתרע מרחב השקה, הפסול מכל פסול. רק דבר המחנה שאליו משתייך הדובר עשוי לגאול את האחרים ממערת החושך שבה הם מצויים. התנה-גות יהירה זו עומדת בסתירה מר-חלטת לדניא של הדמוקרטיה המערביות. הללו גורסות כי שא-לת הטוב והראוי אמורה להתברר באמצעות דיאלוג מתמשך, סיוזי-פי ומיוסר, בין אזרחים ולא באמ-צעות הכתבה מבחוץ.

פרופ' קרמניצר, במקום לנהל שיחה אתנו, מדבר עלינו

תנאי הכרחי לקיומו של הדיאלוג הוא הפנמה של תפי-שות סובלניות או פלורליסטיות על ידי המשתתפים בשיח האז-רחי. המחזיק בעמדה סובלנית סבור שהזולת טועה אך יש לה-קשיב לו ולכבד את עמדתו. הפ-לורליסט סבור שעמדתו ועמדת זולתו הן מועמדות שוות ערך לכתר הטוב והראוי. שניהם גם יחד, הסובלן והפלורליסט, מכב-דים את שיחו של הזולת; הם לא מדברים עליו אלא מדברים אתו. זהו רקע מתאים להתבונן על השיח שמנהל עמנו מרדכי קר-מניצר ("הארץ" 22.5). לדבריו, עמדתנו שלפיה התבטאותו של סגן הרמטכ"ל ביום השואה היתה שגויה ("הארץ" 17.5), מונעת על ידי שאיפה להשיג לעצמנו מוגר-פול על השיח הציבורי, לסתום פיות של אחרים, ולכן היא "הת-נהגות אנטי-דמוקרטית בעליל".

לא נתפלמס עם טיעוניו של קרמניצר. דעתנו נשארה כשהיתה. אבל לבנו כבוד על הקצנת השיח, שדבריו מדגימים אותה היטב. נקל להשיב לו באותה מטבע – להת-בטא כמלך-פילוסוף שפוסל את הלגיטימיות של עמדות הזולת – אך אין זה ראוי. עמדתו וחששותיו בעלי ערך בעינינו, גם אם דעת-נו שונה. אנו מאמינים שהמחלו-קת היא לשם שמים, ומכאן העצב שלנו על כך שבמקום לנהל שיחה אתנו הוא מדבר עלינו.